COSTUMS QUE 'S PERDEN

LO CONTRAPÁS LLARCH

En nostra terra ampurdanesa com en las demés de Catalunya, las costums de la velluria s' acaban de perdre; moltas s' han perdut del tot; sols nos queda un recort com aquells fragments d' inscripcions murals mitj esborradas, recullidas per l' arqueólech. Lo temps tot ho destruheix. L' humanitat segueix lo camí misteriós que Deu li ha trassat. Las generacions que desapareixen s' emportan ab ellas llurs costums, llur civilisació. Las que venen després, apenas ne conservan lo recort. En lo passat trobém costums que no 'ns podém explicar; cada provincia catalana te 'ls seus, qual origen se pert en la nit del temps.

En nostra terra ampurdanesa tenim entre altres lo *Contrapás llarch*, quals paràulas son las de la Passió de Jesucrist; ja ningú se 'n recorda, y pera procurármelas, molt m' ha costat. Me las ha dictadas un pastor de nostra montanya, de 80 anys, y encara ab traballs se n' ha pogut recordar. Los primers versículs son bastant coneguts. En lo primer fascicle de la *Historia del Empurdá*, lo Sr. Pella y Forgas cita eixos primers versículs que tothom coneix; s' absté de citar los demés

del Contrapás per ésser massa llarchs. Es llástima, puig valía la pena de ferho. (1)

Ara bé; ¿á qué atribuir eix ball religiós? ¿De hont vé? ¿Per qué 's ballava?... Qüestions son eixas difícils de respondre.

Las paraulas sagradas que 'ns relatan lo drama horrorós de nostre Diví Redemptor, m' apar que, en lloch d' excitar á ballar, debían al contrari obligar á nostres avis á postrarse y meditarlas ab devoció. Hem de convenir per xó que al ballar lo Contrapás llarch, la devoció no hi feya falta. Se donavan la má, formant rotllo, y seguían lo compás marcant las cissuras que senyalava la música á dreta y á esquerra, tot recitant las paraulas de la Passió.

Lo ritmo musical es de lo més original que sentir se puga: es llarch, grave, sense compás d' espera, tot d' un seguit fins que es acabat. Es música que sembla ha de ser sols tocada per la dolsayna, gralla y caramella.

Lo ball del *Contrapás llarch* deu ser de remota antiquitat; no tením cap dato pera fixarla; pero 's pot atribuhir al principi de la Edat mitjana quan més imperava lo fervor religiós. Lo cant de la Passió se salmejava en las iglesias per la Semana Santa, y no hi hauría res d' estrany, atesas las costums d' aquella época, que al sortir de la iglesia continuéssen lo cant seguint lo ritme de la música, y d' aquí, donarse la ma y posarse en rotllo, marcant lo compás.

Lo Contrapás no 's pot dir ball, atesa l' accepció d' eixa paraula; es difícil definirho, y encara que ho fos, sería un ball religiós que havía de ser presidit y potser dirigit pe 'l mateix clero.

Lo ball del *Contrapás llarch* s' ha sostingut fins al sigle passat. Los que 'l ballavan se debían cansar molt, puig durava més de mitja hora. Pe aixó 'l degueren reemplassar per lo contrapás curt, quals paraulas son també religiosas, pero generalment més conegudas, puig que en molts pobles del Empurdá es lo Contrapás que 's balla encara.

No hi cap dubte que del Contrapás n' han fet lo ball modern: *la Sardana*. La dolsayna, las grallas y caramellas de la velluria han sigut posadas de recó y reemplassadas per los instruments de coure y d' orquesta. Pero ab tot y aixó, s' ha conservat lo tamborí y fluviol. Los oboés y tenores actuals no son més que las grallas perfeccionadas d' aquell temps.

Ara faré notar que en molts pobles de las valls dels Pyrineus, lo ball popular es una especie de Sardana en la qual se balla en círcol

(1) V. al final d'aquest traball (pl. 633) la lletra del *Contrapás llarch*.

donantse la má; y 'ls instruments son també la gralla, lo fluviol ab tambori. Lo ritme musical es molt igual al nostre del Contrapás L' he vist ballar á Laruns (Basses Pyrénées), á Aulus (Ariège). ¡Qui sab si la farandola de Provensa no vé també del contrapás!...

LA MORT

Altra costum que 's pert. En las professons de la Semana Santa he vist encara fa pochs anys, en un poble del Empurdá (Ropiá, prop La Bisbal) *la Mort* ab sa dalla. Lo qui fa *la Mort* es generalment un jove alt, molt magre y escarrabillat. Se vesteix d' un trajo de cotó molt ajustat al cos, peus, camas, brassos y mans, hont hi ha pintats tots los ossos que forman una calavera. Son cap está cobert d' un cráneo de cartró ab cara de cap de mort; de manera que la il·lusió es complerta. Porta á las mans una gran dalla; passa tot davant de la professó, y ab só de tabal salta, brinca, bota, balla, fent mil contorsions, desllodrigantse, donant cops de dalla ensá, enllá, al devant, al derrera, corrent, parantse... Ara tothom se 'n riu, pero hem de creure que avans eixa calavera entremaliada causava un sant terror.

En una antigua estampa del sigle XVI he vist lo dibuix d' una gran professó de la Setmana Santa en Perpinyá precedida per *la Mort*, com en lo poble de Rupiá... Cosas de la velluria que 's perden. .

LA PROFESSÓ DE PASQUAS

Altra costum antiquíssima que s' ha perdut, pero que 's conserva encara en Prats de Molló (alt Vallespir), y crech també en Olot. Es la següent:

Lo Dissapte sant al dematí, las pabordesas de la Mare de Deu li trauhen sos vestits de dol y l' adornan ab un rich vestit de seda, cinta de *moiré*, sabatas de sati blanch; al cap una corona daurada encrostada de pedras preciosas, ab un nimbo d' estrellas d' or; los dos brassos tirats endavant en acció de fer una abrassada; á la ma dreta un preciós ram de flors, á l' esquerra un mocador de puntas brodat. La

Mare de Deu es d' estatura natural, per l' estil de la del camaril de la Mercé. Aixis vestida y adornada ab sa cara expressiva y alegre, la cubreixen de cap á peus d' un gran vel negre de punt gens transparent, de manera que sembla que está de dol rigurós, plorant la mort de son Fill.

Lo dia de Pasquas, á las cuatre del matí, un veu comitivas de pagesos de tota la comarca que baixan de la montanya y 's dirigeixen á la vila pera assistir á la professó.

Las campanas tritllejan; tothom va vestit de festa, las donas ab llur caputxa, los homes ab llur barretina, tots contents y alegres, donantse los bons dia y felicitacions, se dirigeixen cap á l' iglesia, la qual per sos adornos, sa gran lluminaria, sa profusió de flors, los acorts armoniosos de l' orga... la boyra d' incéns... inspira un sentiment verament religiós.

La vall de Prats está inundada de llum matinal. Una boyra lleugera, transparent, s' aixeca dels verdosos prats coberts de rosada que vorejan lo riberal del Tech. Lo sol ixent colora ab sos raigs rosats las congestas que serpejan dins los escorranchs y xaragalls, un oreig fresquet baixa d' eixos cims nevats... ¡Qué clara es l' atmósfera!... ¡Quin preciós dia de primavera!... Lo sol ja daura 'l cim del cloquer de la vila... Surt la professó de l' iglesia en mitj de repichs de campanas y cántichs joyosos. La creu parroquial passa davant ab las banderas de las confrarias, quals pabordes segueixen ab atxa. Al últim vé lo Ressucitat, portat per cuatre robustos fadrins, rodejat de clero, ab molta pompa y magestat. La professó segueix lo curs acostumat dels demés anys.

Després que ha sortit la professó de l' iglesia, s' organisa un' altra professó, molt diferent de la primera: las pabordesas de la Mare de Deu, vestidas de blanch, seguidas d' un acompanyament de noyas molt guapas, ab llur cófia rossellonesa adornada de puntas y flors, surten de l' iglesia, y cuatre d' ellas portan cada una sobre las espatllas una barra del tabladet sobre 'l qual está fixada de peus la Mare de Deu. Seguéixen carrers apartats, evitant l' altra professó; pero tot está combinat á fi de que, al arribar á la plassa, que es al centre de la vila, las duas professóns se troban al front l' una de l' altra.

Quan la Mare de Deu, á certa distancia, ovira son Fill que creya mort, ressucitat gloriosament, se queda parada, sorpresa y s' inclina per tres vegadas davant son Fill. (Las duas pabordesas que van davant posan per tres vegadas lo genoll á terra, de manera que aixís fan inclinar la Mare de Deu). En això tothom canta 'l *Regina Cœli*, y al

arribar al versícul que diu *Et Resurrexit*, un paborde dels més aixerits, que ja té introduhida dintre 'l vel de la Mare de Deu una llarga y fina bagueta negra, de prompte, ab molta destresa y sens que ningú se n' adone, li treu 'l vel de dol, y 's presenta María hermosíssima ab sas ricas toyas, son vestit blanch de seda, sa corona d' or, brillant de gloria. Tothom está transportat d' alegría!. . ¡Al-leluya!... ¡Al-leluya! cridan los pagesos tirant enlayre llurs barretinas, conmoguts per tan joyós espectácle. Lo sol, que daurava no més lo cím del campanar, ha baixat sobre 'ls teulats, sos raigs s' exténen sobre la plassa, y una clapa de llum inmensa radía com una aureola sobre María y son Fill Divi.

Las duas professons juntadas se 'n tornan á l' iglesia acompanyadas de cántichs y repichs de campanas.

¡Quína llástima si tan poética y hermosa costum se perdés!...

LA MARE DE DEU CANDELERA

L' any 1875, lo dia dos de Febrer, me trobava á Amélie-les-bains. A las 8 del matí sentí sota ma finestra música de gralla y dolsayna, seguida de munió de jovent, armats de bastons y escopetas, cridant, xiulant. Sortí desseguida al carrer pera saber que era aquella gatzara. M' explicáren que se n' anavan á fer la cassera del ós, puig que per la Mare de Deu Candelera es lo dia senyalat pera sortir l' ós de la cova.

Un del jovent s' abriga una pell d' ós ab son cap y morro, que li lligan bé ab una corda á las camas, cos y brassos, y se 'n va de bon matí dins una castanyeda, embardissantse pera que no 'l trobin.

Surten los joglars acompanyant los cassadors fins al cap del poble y tothom se dirigeix corrents vers la castanyeda ab crits y tiros en busca del ós, lo qual fuig defensantse; li tiran alguns tiros ab pólvora (per supost); l' ós se capgira, rodola, 's rossega com si fós ferit, roncant y grunyint. L' amarran, lo lligan pel coll y 'l menan en trionf cap al poble, seguits per la gatzara de la quitxalla y cridoria de gossos. Los joglars passan davant tocant lo ball de l' ós; lo fan ballar com un ós de debó, passan lo barretet, y la festa s' acaba per ballas á plassa.

Eixa costum avuy está prohibida, perque un any feriren de debó al qui feya d' ós. Li clavaren una perdigonada á la esquena que li tra-

vessá la pell d' ós y 'l gech. Al sentirse ferit, feu uns brams desaforats, rodolant per terra, fent esforsos inútils pera traures la pell y cap de l' ós.

Tothom deya: ¡borrango! ¡qué ho fa bé! ¡ni si fos ferit ho faria mellor!.. Per fi, quan volian lligar la fera pel coll, vejeren gotas de sanch y allavors comprengueren que no anava pas de per riure.

Donchs ¿á qué vé eixa costúm que 's feya també avans en molts pobles del Empurdá? Pera saber son origen nos hem de transportar á la época en que nostras montanyas y serras estavan cobertas d' impenetrables boscurias, amagatalls d' óssos y altras feras. Sabém que al fi de la tardor, l' ós, que ha arribat á son maxim d' engreix, fa com las marmotas, busca una cova, s' hi fa jas y s' adorm fins lo dia de la Mare de Deu Candelera. Com que pera aqueixa diada la fam se li desperta, sol fer de las sevas, y la gent dels pobles anavan á la cassa del ós... Ossos y costúms s' han perdut.

Lo mateix que las festas dels boigs en lo mes de Desembre foren la continuació, baix una nova forma, de las Saturnals paganas, la cassera de l' ós, pera la Mare de Deu Candelera, té potser origen en las Lupercals, que 's celebravan en lo mes de Febrer. En efecte, 'l dia 5 d' aquell mes, desde 'l matí, 's feya una lustració pera purificar la vila; després se matavan cabras blancas y 'ls sacerdots se cubrian ab las pells d' eixos animals y recorrían los carrers perseguint á cops de fuhet á las donas que trobavan pera provocar llur fecunditat y facilitar un part felís.

La iglesia no volgué y no pogué pas destruhir de cop unas costums tan arreladas en la Edat mitjana; se contentá ab apartarne lo sentit, deixant al poble la llibertat de divertirse.

SANT NICOLAU

En molts pobles de la falda de nostres Pirineus, tant de part d' ensá com de part d' enllá lo dia de Sant Nicolau era la festa d' estudiants y escolans. Un d' ells se vestia de bisbe, portant llarga casulla y mitra de paper platejat y daurat. Los demés companys, ab mitra de paper acompanyavan al bisbe. Recorrian los carrers dels pobles; s' aturavan á cada porta cantant y extenent la casulla del bisbe pera

arreplegar lo relleu de nous y avellanas que 'ls hi tiravan per la finestra. Cantavan:

Sant Nicolau de la confessió,
Tres poncellas per nostre Senyor;
Caritat, senyora,
Caritat, si os plau;
Que venim de Roma
Y portém corona
De Sant Nicolau.

Pera que aquestos versos tingan sentit, cal, á mon modo de veure, escríurels d' eixa manera: en lloch de *Sant Nicolau de la confessió*, se deu dir:

Sant Nicolau salvá de la confusió,
Tres poncellas de nostre Senyor;
Caritat, senyora,
Caritat, si os plau,
Que venim de Roma
Y portém corona
De Sant Nicolau.

Ja sabém que *poncella* en catalá significa *verge* y *poncella de una flor*.—Donchs aquí se refereix á tres jovenetas que la pobresa anava á ser la causa de llur deshonra y que lo bisbe de Myra salvá, tirant en la casa de llur pare tres bossas plenas d' or, ab las quals pogueren fer un bon casament.

Y portém corona.

Ja se sap que corona es sinónim de Rosari.

CARITAT DE BRENAS EN LOS SANTUARIS DELS PIRINEUS

En nostres ermitatjes y santuaris dels Pirineus existeix una costúm que ben cert data dels temps primitius de la Iglesia. Lo dia del aplech ó sia lo dia que 's celebra la festa del Sant, després del ofici, se distribuheixen brenas de pa de ségol á tots los concurrents, richs y pobres. Los pabordes, alguns dias ans de la festa, passan per las masias

á captar farina, que tothom los hi dona de cor; la pastan, ne fan brenas de pastor y se fa la caritat en honor del Sant.

Eixa costúm antiguíssima que s' ha conservat en la major part de nostres santuaris, m' ha cridat sempre la atenció. La he vista encara aquest any en l' ermitatje de Sant Guillém de Combred, construhit á mitja montanya de Canigó, á 1.500 metros d' altitut.

No he sabut trobar cap document que 'm dongués la explicació d' aytal costúm. Probaré, no obstant, de donar una opinió que pendrán per lo que valga.

En los primers sigles de la Iglesia, quan los fidels portavan lo pa y lo vi pera consagrar, lo que 'n deyan *lo Eulogies*, sempre n' hi havia de sobras. Allavors consagravan no més lo necessari, y lo restant era benehit y distribuhit als feligresos, que ho rebian ab alegría.

Vers lo sigle VI, los anacoretas que vivian en los llochs solitaris y escabrosos del Pirineu, hi construhiren capellas *(cellas)* hont feyan penitencia.

Quan la invasió dels alarbs obligá á la gent de la terra á refugiarse en las montanyas, los fugitius trobaren aquells servents de Deu que 'ls ampararen, compartint ab ells las caritats rebudas dels cristians. Poch temps després, aquells anacoretas se reuniren en comunitat (los Benedictins). Pero conservaren la piadosa costúm de fer durant certs dias del any, en lo santuari, las caritats dels primitius temps; costúm que ha atravessat sigles y que nostras montanyas conservan encara y respectan ab veneració.

SANT TOMÁS CAU

En la vila de Prats de Molló (Alt Vallespir) existeix una costúm que data dels temps més remots, y per cert molt original: la vigilia de Sant Tomás, á la vesprada, ans del toch d' oració, la maynada y també la gent gran pujan, uns sobre pedrissos, altres sobre cadiras, esperant las tres campanadas que precedeixen lo tritlleig de la festa. Al primer toch se sent per plassas y carrers una remor de crits alegres: *ara! ara! Sant Tomás cau!* y 's tiran de dalt del pedrís fent un gran salt, y aixó per tres vegadas, cridant: *Sant Tomás cau!*

Eixa costúm existeix també en altres pobles de nostras montanyas.

Feya temps que 'n buscava l' orígen, la explicació. Per fi, buscant y regirant, crech haverla trobada.

La explicació d' eixa costúm tan singular, que certament existeix en altras comarcas del Pirineu, se troba en la *Llegenda daurada d' En Jaume de Voragine*, un dels llibres més populars de la Edat mitjana.

Veus aquí lo que 'ns conta lo bon arquebisbe en la vida de Sant Tomás (no tinch á ma disposició lo text llatí; me serviré de la traducció francesa d' En Brunet).

. . . . «Un mes després, l' apóstol feu reunir tots los prímpceps de la provincia—se trobava llavors en la India—y quan foren tots reunits, maná que 'ls débils y malalts fossen separats dels que estavan bons, y després pregá per ells; quan los que tenian instrucció hagueren respost *amen*, una gran resplandor baixá del cel, que feu caure el apóstol y als demés, de manera que 's creyan ferits pel llamp. Allavors l' apóstol s' aixecá y digué: «alseuvos; nostre Senyor ha vingut com un llampech y vos ha curat.» En efecte, s' alsaren tots, trobantse en bona salut y glorificaren á Deu nostre.»

En aixó tením sens dubte lo perqué la gent se tira á terra, fent gran salt, quan las campanas anuncian la festa de Sant Tomás.

En Jaume de Voragine nasqué vers 1230, prop de Savone, y morí á 14 Juliol 1298, á la edat de 69 anys.

CARLES BOSCH DE LA TRINXERIA

LLETRA DEL CONTRAPÁS LLARCH ADEQUADA Á LA MÚSICA, CONFORME SE BALLAVA Á LA USANSA EMPURDANESA.

Pecador tingas esmena, *(bis*
Tingas dolor del Redemptos sempre. *(bis*
Per ton pecat serás castigat, si d' ell no tens pas prou dolencia.
Per ton pecat serás cástigat si no bonfessas la veritat.
Y mira no viscas tan descuydat.
Grans traballs Christo passava } *(bis*
Pera salvar los pecadors; } *(bis*
Dintre del hort suhá sanch y aygua, nostres pecats ne fóren la causa.
D' un tal dolor, patí est dolor per nostre amor, dintre del hort fent oració.
Á la vostra galta sagrada *(bis*
Vilment Judas hi ha besat, y 'ls juheus ab gran crueltat

Molt rigurosos y molt espantosos,
Á Jesús de Nazareth han demanat, aquells tan ayrats juhéus malvats!
Postrats en vostra presencia ab reverencia, 'ls havéu dit, Jesús infinit!
Jesús infinit! á qui cercau?
Á quí cercau, 'ls meus amichs?
Després qu' ells alsats s' haguéren. (bis
Al manso Jesús prenguéren; (bis
Y á sa persona sagrada
Molt fortament han lligada.
¡Oh! qué crudelment l' han lligada á la divina Omnipotencia!
Donantli molt gran dolencia, sufrintho tot ab paciencia!
Y ells escupían tant com podían (bis
La hermosa cara del Divinal; (bis
Tirantlo per terra. Oh! qué tristesa! O! qué gran mal!
Universal, Deu eiernal! Tanta ne fou la vostre paciencia!
Universal, Deu eternal! Rey de la gloria, daunos memoria, no us ofengám.
Á casa d' Anás, presa y lligada la Omnipotencia,
Á casa d' Anás, presa y lligada per nostre pecat.
Á un pilar arrimat, (bis
Christo la nit té passada; (bis
Fou escarnit y vituperat,
Fou escarnit y bofetejat.
Per un criat, oh! qué ingrat! diguent-li Christo: ¿per qué 'm pegas?
Per un criat, oh! qué ingrat! diguent-li Christo: ¡qué crueltat!
Dígam de veras,
Dígam de veras en qué t' he faltat...

1.ª *Rodada*

Devant Pilat fou presentat de divendres lo dia, (bis
Devant Pilat fou presentat y fou preguntat; (bis
Pilat pregunta li 'n feya, diguentli Pilat:
Me dius ab veritat: ¿ets Rey de Judea?
Ja que tú ho dius, ¿per qué no ho creus? (bis
Li respongué la Omnipotencia (bis
Pilat replica: no 'n diguis ton regne ni un tal pretengas
Sens may haverlo administrat.
Parlant á la Judea, Pilat.
Causa no 'l trobo. en tant que ell deya:
Es una maravella,
Tothom s' hi aparella.
Ab una gran tristesa,
Pilat, fent resistencia, maná ab violencia
Quc l' apartéssin de sa presencia
Ab tot aquell malvat,
Y sols per dárloshi content
Assotar feu al moment.

Y 'ls butxins l' han agafat,
Y en un fort pilar l' han arrimat.
Cinch mil assots l' hi han aplicat
Y una corona d' espinas posat en son cap diví. *(bis.*

2.ª *Rodada*

Dolcíssim Jesús benigne! ¿quí es estat que vos ha coronat
Lo vostre santíssim cap?
Ay! n' es la causa la nostra superbia y 'l uostre pecat!
Y fou assotat y íou coronat
Christo, senyor nostre,
Ab una gran pena
Fou Christo assotat y fou coronat ab gran crueltat.

3.ª *Rodada*

Per ceptre li han posat
Á la má una canya verda.
Oh! qué tristesa! ab gran prestesa l' han assotat.
L' han coronat á Jesuchrist ab gran crueltat.
Luego ha manat Pilat, que en lo balcó 'l traguéssen:
Ecce homo! ha exclamat terriblement assotat,
Aquí teníu l' home, del tot nafrat, ab jonchs coronat!
Podéu dir vosaltres si 'l teníu bastant castigat
Y tots cridáren: *Tolle! Tolle!* crucifiquéu vos á aquell home!
Pren éll informe de son procés.
Dos testimonis cercaren ab jurament. *(bis*
Los quals juraren molt falsament.
Sentenciat á mort en creu
Fou lo etern fill de Deu;
Al mont Calvari l' hi fan portar
En sas espatllas sagradas;
Sa mare 'l va encontrar
En lo carrer d' Amargura,
Tota plena de tristura,
La Verge se desmaya,
Vegent á son fill sense figura, de cap á peus tant maltractat.
Aixis que arribaren al cim del Calvari
Prompte l' han clavat á la creu.
Donantli vinagre y fel y també una fonda llansada
En sa mamella sagrada, Longinos, soldat crudel!
Oh! Rey de la gloria! puig que haveu mort per nostre amor,
Y en vostra passió.
Pecador tingas dolor, en tas entranyas plora
Pensarém sempre una hora al dia en vostra mort,
Llágrimas de cor!
Ab tot mon cor vos demano perdó, Jesús dolcíssim, } *(bis*
Ab tot mon cor vos demano perdó, jo pecadó.

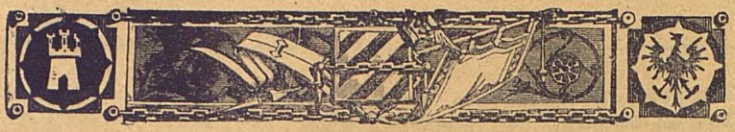

SORTINT DE CASTELLA

Adeu, terra castellana,
que tant temps m' has hostatjat;
ja la patria catalana
m' obra 'l pit de bat á bat.

Allí tot es honradesa,
tot es gaubansas y amor;
aquí tot odi y falsesa,
melangías y dolor.

Adeu, terra forastera,
que tan ingrata has sigut
en los temps de primavera
per ma hermosa joventut.

Adeu per sempre; en mos llabis
may hi trobarás conhort,
puig recordo tos agravis
que han trossejat lo meu cor.

Recordo 'ls temps d' amargura
que en lo teu sí he passat;
may vegí un cel de ventura,
sempre un cel de tempestat.

Per xo sento al pit frisansa
per darte l' adeu derrer;
si no m' he mort d' anyoransa
es per morí' al meu terrer.

Deu me donga, patria mia,
tos perfums y tas dolsors,
y quan vinga ma agonía,
morir en ton llit de flors.

Deu me donga, patria aymada,
tos boscatjes y rierals,
ta poética vesprada
y tos florits margenals.

Deu me donga la bellesa
de ton paisatje joliu,
ahont hi passá ma infantesa
com la cardina en lo niu.

Y respirar la embaumada
atmósfera dins mon pit
de sajolida gemada
y de romaní florit.

Deu me donga una flor bella
del jardí del teu amor,
que no del erm de Castella
lo més explendent tresor.

Puig més aymo la pobresa
de mas flors y mas cansons,
que no tota la riquesa
que li donan nostres fronts.

Adeu, terra forastera,
que tant temps m' has hostatjat,
ahont en lloch de fé sencera
sols la decepció he trobat.

Dolsa patria catalana,
ja vinch sedejant d' amor;
adeu, terra castellana,
ample bressol de la mort.

JAUME NOVELLAS DE MOLINS.

Madrid, 1891.

RAMIR

Clavell flayrós qu' en son botó 's badava,
estel del amor meu y 'l de ma esposa,
esperansa y conhort de nostra vida
era mon fill Ramir, mon infant tendre.

Era mon goig y ma alegría tota,
era l' espill hont jo me reflectía,
l' angel hermós que ab sas caricias dava
la pau y dolsa amor del cel vingudas.

Tórtora y flor al mateix temps va esser,
que amor y aromas sols deixá en la terra.
Mas bellas ilusions varen trencarse
quan treyan ab més forsa sa florida.

Rialleras esperansas lo cercavan,
un cant d' amor era sa vida tota,
y en breus instants, en hora malastruga,
aguda malaltía va robármel.

De sa boqueta la parlera dolsa
era per' mí cascada d' armonías;
galán fadrí 'l mirava en mos ensomnis
y ¡ay! tres nits de Sant Joan no pogué veurer.

Ans d' arribar las rosas de Sant Jordi,
prop de son sí Deu disposá emportársel,
y embolcallat de bosquetanas violas
jo lo vegí, febrós besant sa testa.

¡Oh fill de mon amor! mon cor t' anyora
y ets de tos pares lo recort puríssim
que mulla d' amarch plor la nostra cara,
per més que sías en lo cel un ángel.

PERE DE COTS Y SOLDEVILA.

Mars de 1891.

COSTUMS QUE 'S PERDEN

LA CANSÓ ROSSELLONESA

MONTANYAS REGALADAS

DEMÉS de las nombrosas cansons populars que de temps molt remot existeixen en lo Rosselló, n' hi ha duas conegudas de tothom, veras cansons de la terra: *Montanyas regaladas* y *Lo Pardal*. Lo cant de la primera es grave, imponent com si fós lo reflexo del espectácle grandiós de nostras enlayradas montanyas. Lo segon es per altre estil. Nos ocuparém sols del primer, d' eix *ranz* de nostres Pyrineus que conmou y entristeix al montanyés quan lo sent cantar lluny de sa terra.

Per ara se coneixen no més tres cansons de *Montanyas regaladas:* encara que la lletra sia diferent, la tonada es la mateixa:

1.ª

Montanyas regaladas
Son las del Canigó,
que tot l' estiu floreixen,
Primavera y tardor.

Dáume l' amor, minyona,
Dáume lo vostre cor.

—

Tardor y primavera
En tot temps hi ha fior,
Hi floreixen las rosas,
Clavells de tot color.
Dáume, etc.

—

N' hi ha una donzelleta
Que 'm té robat lo cor;
Es ben feta de talla,
Primadeta de cos.
Dáume, etc.

—

Mirau que la compara
Á néu del Canigó;
Miráuvosli la cara:
Blanca es com cotó.
Dáume, etc.

—

Ten las dents boniquetas,
La boca de pinyó,
Las cellas ramadetas,
L' ull negre y matadó.
Dáume l' amor, minyona,
Déume lo vostre cor!

La que segueix fou publicada en 1853 per En Milá y Fontanals, que la titula: *Canigó*.

2.ª

Montanyas regaladas
Son las del Canigó,
Ahont tot l' estiu floreixen
Primavera y tardor.
Dáume l' amor, minyona,
Dáume lo vostre amor;
Dáume l' amor, minyona,
Consuelo del meu cor!

—

N' hi ha una donzelleta
Que 'm té lligat lo cor,
Lligat me 'l té ab cadenas,
Ab cadenetas d' or.
Dáume, etc.

—

M' en vaig á beure l' aygua,
Que agrada la frescor;
Y mentre l' en prenía,
Sento llantos y plors.
Dáume, etc.

—

Aqueixa es l' amoreta
Que plora de tristor:
Si me n' han robadetas
Faldillas y gipó».
Dáume, etc.

—

«—Ara ja 'n vé la fira,
Fira del Canigó;
Te 'n comprarém faldillas,
Faldillas y gipó».

—

¿De quin color t' agrada,
Que t' estigui millor?
—«De vermellet m' agrada
que n' es un bon color».

—

El sastre que li feya
Era 'l seu aymador:
A cada punt d' agulla
Hi posa un ram de flors;
Cada cop d' estisora
Hi fa un sospir ó dos.

En quant á la tercera, reproduhirém la observació que hi fa nostre consoci Mr. Pierre Vidal, bibliotecari de la vila de Perpinyá:

«En un aplech de notacions fet al últim del sigle passat per un erudit rossellonés, hem trobat un altre cant popular que se 'n pot dir

lo Canigó, ó bé *Montanyas regaladas*. Fou també publicat per En Milá y Fontanals; pero lo text de las notacions aludidas se diferencía notablement del d' En Milá. A més, conté una observació molt interessant, que es lo següent:

«A 15 d' Octubre de 1275, se celebrá á Perpinyá lo casament de l' Infant En Jaume, en presencia de son pare En Jaume 1er, de son germá En Pere, del rey de Castella y gran nombre de comtes, barons y cavallers, ab la comtesa Sclaramunde, acompanyada de son germá Roger Bernat, comte de Foix, lo qual li costituhí de dot 3.000 marchs de plata fina, pes de Perpinyá. Hi assistiren cavallers aragonesos, catalans y francesos y 's feu un torneig molt lluhit. Los perpinyanesos celebraren ab molta alegría tan faust aconteixement fent alimaras é illuminacions. *En tots los carrers se sentía cantar la cansó popular del pays.*»

3.ª

«Montanyas de Canigó
Son frescas y regaladas,
Al demés, ara á l' estiu
Que las ayguas son geladas.

—

Allí me n' hi estat tres anys,
Que sempre 'm despertava
Un petit rossinyol
Que nit y dia cantava.

—

«Rossinyol, bon rossinyol,
Deu te dó bona volada;
A l' altra banda del riu
Trobarás la mar salada.

Y dirás á mos parents
Qu' á Deu m' he encomanada,
Y que ab un jove valent
Mon pare me 'n ha casada.

—

Ab la voluntat del rey
Qu' allá també s' estava,
Prenent banys de salut
que molt bé s' hi trobava.

—

Fagué lo marit cavaller
De tant que li agradava
Aquella aygua de Molitg
Qu' es tant anomenada.»

Ara bé: en l' arxiu de la vila de Prats, he trobat, fullejant, en mitj de papers antichs, lo següent:

«Montanyas regaladas.—Cansó primitiva. Eixa composició, desde molt temps perduda y reemplassada per altras coplas molt diferents de la verdadera, fou felisment trobada en los vells papers de l' Abadía de Sant Martí de Canigó. Es lo romans d' un jove d' aquella montanya al partir pera la Terra Santa baix la bandera del comte Guillém (1) son senyor, un dels capdills més célebres d' aquella creuhada:

(1) Guillém Jordan, que morí en 1109.

4.ª

Montanya regalada
Es la del Canigó,
Coronada de plata
Y vestida de flors.
Adeu! adeu, montanya,
Honor del Rosselló!
Adeu! nina querida,
Hermosa Alienor! *(sic)*.

—

Lo Comte Guillém mana,
Així com Deu ho vol,
Que creu y llansa prenga
Y 'l seguesca als Sants Llochs.
Adeu! *etc.*

—

Ay! quína desventura
L' abandonar d' un cop
Eixa montanya alegre
Y las mevas amors!
Adeu, *etc.*

—

Á quína part que vaja
May ne perdré 'l recort
Del lloch de ma naixensa,
Lo més plascent del mon.
Adeu, *etc.*

—

Y ahont se trobaría
Jovent tant desinvolt,
Ballas tant graciosas
Y un' altra Alienor?
Adeu, *etc.*

—

Las fletxas sarrahinas
No m' espantan, nó, nó,
Los torments de l' ausencia
Si que 'm darán la mort!
Adeu, *etc.*

—

Patró d' aquestas serras,
Sant Martí gloriós,
Alcansáume esperansas
Y consolacions!
Adeu, *etc.*

—

Mes ay! que á ma pregaria
Lo bon sant ja respón,
Ell me conforta y anima
A partir de bon cor!
Adeu, *etc.*

—

No plorias més, minyona,
Que á mon retorn, l' amor
Nos lligará per sempre
Ab cadenas de flors!

No hi ha dubte que eixa cansó havía sigut la primitiva; en tot cas, es inédita, puig no crech haja sigut may publicada. (1)

(1) Després d' escritas eixas ratllas he sabut que eixa composició havía sigut feta per M. Pere Puiggarí y publicada lo 15 de Juliol de 1840 en la Revista quinzenal *Album Roussillonnais* (primer any, número 12). Mr. Puiggarí, que no volía ser conegut cóm autor de ditas coplas, fingí, al publicarlas, que havían sigut trobadas en los vells papers de l' abadía de Sant Martí del Canigó; pero pochs s' hi deixaren enganyar y no tardá son autor en ser conegnt.—Eixa notació m' ha sigut comunicada per lo Coronel Mr. Antoni Puiggarí, nebot d' En Pere Puiggarí, de Perpinyá.

LA CANSÓ DELS DALLAYRES

En las valls y riberals de nostras montanyas, en lo mes de Juliol se dallan los prats. Dona gust veure 'ls dallayres aterrant l herba ab llurs grans dallas, en cos de camisa, espitregats, los brassos arremangats, barret de palla d' amples alas, torrats pe 'l sol, expressió enérgica... ¡Quina musculatura! ¡Ab quin vigor dallan, la cara amarada de suhor! Esmolan sovint la dalla pera reposar, puig es feyna molt cansada.

A la berenada pican las dallas; un d' ells entona un cant monótono que tots acompanyan ab lo picament del martell sobre 'l tall de la dalla: es la cansó dels dallayres.

Cada vegada que la sento cantar m' agrada més; lo ritme es singular y la tonada es ben bé de montanya, té un sabor particular, original, com tots los cants de nostres Pyrineus. Véusela aquí:

Si n' eran tres dallayres,
Petita y bonica,
Que 'n dallavan un prat.
Petita ¿cóm vá?

—

Hermosa es la Roseta,
Petita y bonica,
Que 'm fa patí' y pená!
Petita ¿cóm vá?

—

Jo vuy dir á son pare,
Petita y bonica,
Si me la vol doná'!
Petita ¿cóm vá?

Y si no me la dona,
Petita y bonica,
Jo l' hi 'n faré robá;
Petita ¿cóm vá?

—

Per quatre minyons d' armas,
Petita y bonica,
Jo 'n seré 'l capitá.
Petita ¿cóm vá?

—

A la meva barraca
Petita y bonica,
Jo la 'n faré portá,
Petita ¿cóm vá?

—

Crudel n' es la Roseta
Petita y bonica,
Que 'm fa morí y pená'.
Petita ¿cóm vá?

NINOU

En molts pobles del alt Vallespir, lo dia 25 de Desembre, las criaturas recorren los carrers ab tota mena d' esquellas, cridant: *Ninou! Ninou! l' esquella del bou!* de manera que un té de taparse las orellas; aixordan. Es costúm que data de temps molt remot y que 's conserva encara en nostras valls dels Pyrineus. Donchs, de qué vé? Quina explicació se 'n pot donar?... es difícil de respóndre, no obstant, donaré ma petita opinió, que pendrán per lo que valga.

Lo dia de *Ninou, dies anni novi* (25 Desembre) y 'ls dias següents: Sant Esteve, Sants Ignoscents y Sant Joan, eran celebradas en la Edat mitjana ab las festas més extravagants y grotescas, que 'n deyan: *las festas dels boigs* Ellas reemplassáren las Saturnals paganas del mes de Desembre, condempnadas per los Concilis. Fóren solzament toleradas pe 'l clero, lo qual ell mateix participá en las parodias grotescas y sacrílegas que tenian lloch dins las iglesias y nostras catedrals

La missa del burro—lo burro del estable del Naixement—excedeix en llicencia á tot lo que un se puga imaginar. Es veritat que en aquella missa no 's consagrava; pero fora d' aixó, la profanació no tenía límits

Aqueixa festa fou naturalment completada per una *festa del bou*, lo dia de Sant Joan evangelista. Sería donchs probable que l' esquella del bou—lo bou del estable del Naixement—nos fés recordar encara alguna de las parodias religiosas de la Edat mitjana en nostras poblacions montanyesas, hont sens dubte 'l bou per sa utilitat sería preferit al burro. Aixó es sols conjectura meva. ¿Quí sab? pot ser aixó de *l' esquella del bou* es pera fer rimar ab lo crit de *Ninou*. Pot ser que en aquell temps la quitxalla que cridava: *Ninou! Ninou! l' esquella del bou*, era precedida d' un bou que feyan córrer per los carrers.

Ja sabém que En Pere d' Aragó, l' any 1350, ordená que l' any comensés lo 25 de Desembre; aqueix dia era, donchs, un dia d' alegría y de festas:

. . . . . Mes aquell any
un cas estrany
en lo mon nou

jorn de ninou.
Se esdevench;
Jo tinguí 'l rench
fiu convidar
tots á çopar
e rigolatje.....

(Llibre de las donas).

L' ÚLTIM DIA DE QUARESMA

En nostres pobles del Empurdá, en temps que la religió era practicada y sos preceptes observats, nostres avis, plens del temor de Deu, dejunavan tota la Quaresma, fent magre 'ls dias de precepte. Eix dejuni havía de tenir gran mérit als ulls de Deu, perque las ganyas de bacallá y arengadas que 's consumían no tenían fi ni compte. Durant la Quaresma arribavan á amagrirse. Pero ¡ab quín desitj veyan venir la fi de tan rigorosa penitencia! ¡Oh, benehidas Pasquas floridas!... pocas eran las familias que no degollessin un tendre anyell. Tot era alegría. Los ápats que 's feyan lo dia de Pasquas, en totas las masías, eran verament homérichs. Lo Dissapte sant, una caterva de xicots, criaturas y escolanets corrían pe 'ls pobles y masías, cantant:

Sal y aygua de bons ous,
La cistella plena d' ous;
'Ls ous pe 'ls escolans,
'Ls diners pe 'ls capellans,
Las claras per las majordonas,
Cati, cati, catascas!
Un ou per Pasquas,
La gallina rossa!
Fora, fora peixaters,
Qu' ara vindrán carnicers;
Fora, fora ganyas,
Qu' ara vindrán banyas;
En despit de l' arengada,
La Quaresma es acabada;
En despit del cargol,
La Quaresma n' es al sol.
¡Pam! ¡Pim! ¡Pom!

LO MATÍ DE SANT JOAN

Tothom coneix las hermosas y poéticas llegendas del matí de Sant Joan que s conservan encara en tots los pobles y masías de las valls dels Pyrineus. Lo dia de Sant Joan en nostras montanyas es lo primer dia de primavera, lo dia més llarch del any. No hi ha nit; en los cims elevats lo crepúscul del vespre se confon ab lo del matí; la vall participa d' eix reflexo de claror. A las tres las estrellas ja han fugit, ja es dia. La naturalesa 's desperta joyosa; un oreig fresquet vos porta las suaus aromas de las floretas de montanya, de la herba dallada dels prats, de la flor de ginesta, los aucells entonan llurs cants alegres; la cotoliua s' enlayra, s' enlayra, refilant fins que 's pert de vista; de cop se llensa com una fletxa sobre son niu en mitj del ginestar. Tot respira amor, alegría.

En eixa hora matinal, ans de la sortida del sol, las guapas pagesetas de las masías se dirigeixen molt lleugeras vers lo torrent de la vall; s' enmirallan en sas ayguas cristallinas; s' agenollan y ab llurs dits mullats fan lo senyal de la creu, y desseguida 's trauhen jipó y mocador y 's rentan la cara, coll y brassos, y depressa pujan com unas daynas torrentada amunt pera cullir las flors de la *bona ventura* ans que surtia 'l sol; totas son floretas aromáticas y flayrosas; ne fan una creu que lligan ab cinta blava; se 'n tornan á casa y la clavan sobre la porta forana.

Los jovens fadrins pujan en los cims pera cullir la rossa carlina (1), eixa hermosa flor de montanya que sembla un sol del qual es tan amiga, puig que quan lo sol s' amaga, tanca sos pétals y no 'ls torna á obrir sino quan está soleyada. A la nit s' adorm, se clou del tot. Los raigs del sol al matí la despertan; entreobre tota peresosa sa corona d' or, y reanimada per sos besos amorosos, esbada joyosa sos rossos pétals. No té olor, pero ¡qué hermosa es! ¡Cóm venen tot seguit las abellas á xuclar la mel!...

La carlina es lo barómetre del montanyés; pressent lo temps; si es badada, sol radiant; si 's clou, mal temps. Lo matí de Sant Joan los jovens fadrins la cullen quan es ben esbadada y la clavan sobre la

(1) *Carlina acantifolia (carifoliaceas).* Tournef.

porta forana, al costat de la creu de floretas cullidas per las pagesetas de la masía.

¡Qué antigua es eixa costum! Eixas flors tutelars cullidas al matí de Sant Joan, clavadas á la porta del más, tenen moltas virtuts. Preservan la casa de la entrada dels mals esperits. Las jovenetas de las masías que després de rentarse la cara ab l' aygua pura y cristallina del torrent, han cullit las floretas de la *bona ventura*, ans la eixida del sol, troban casador. Lo fadrí que ha cullit la rossa carlina sab que sa estimada no 'l pot oblidar y l' estimará encara més. Lo matí de Sant Joan tots van á la parroquia á missa primera, mudats, alegres, joyosos. Las noyas portan sobre llur pit lo ramet de flors cullidas al matí; los fadrins portan una clavellina montanyesa (1) á la botonera del gech, y en lo plech de llur barretina sobre la orella un pom de flors cullidas al peu de la congesta...

¡Quíns idilis més poéticbs! ¡Qué hermosas eixas costums de nostras valls!... Deu vulga que 's conserven y 's mantingan puras com fins ara!...

FESTAS MAJORS MONTANYESAS

En las poblacions de la falda de nostres Pyrineus las tradicions, costums, llegendas dels temps passats, se conservan encara, mes algunas d' ellas van desapareixent á mida que las ideas de progrés s' hi introduheixen. Lo montanyés, tancat en sas valls, sense vias de comunicació, se trobava apartat de la influencia de las novas doctrinas; la fé s' hi conservava ab tota sa puresa; sas costums y tradicions se transmetian de pare á fill sempre respectadas y veneradas. Avuy dia ja no es lo mateix: ab los ferro-carrils y vias de comunicació ha penetrat lo progrés, y lo passat se va esborrant de tal manera que aviat no 'n quedará ni sols lo recort.

Eixas reflexions m' han sigut sugeridas per las festas majors que he vist en mas excursiona á Olot, Camprodon y Prats de Molló. He vist ab tristesa que moltas costums de ver carácter de nostres avis havian desaparegut: lo contrapás quasi no 's balla; del contrapás llarch ja no se 'n parla; lo ball plá d' Olot va perdent sa fesomía primitiva; lo ball de cerimonia de Prats de Molló també 's pert; lo llevant de

(1) *Dianthus Seguleri (cariofileas).*

taula tampoch es lo que era; y altras y altras costums del temps vell ben perdudas. Unicament las funcions religiosas se conservan y se celebran lo mateix que en los sigles passats; sols s' hi ha introduhit una novedat: es la intervenció de la copla que canta la missa ab música. En las iglesias que no tenen orga, está be que toque la copla, encara que las missas que solen cantar no tenen gayre sabor religiós; se ressenten massa de la música de ball y de teatre.

A propósit de música, las coplas de nostras festas majors ja no se n' hauria de dir copla, ni joglars: es una vera orquesta, que 's compon d' instruments de coure, fins de bombo y platets; no més s' ha conservat la tenora, fluviol y tamborino.

Lo *sach dels gemechs*, la gralla, la caramella, fluviol y tamborino eran los instruments del temps vell, que feyan ballar á nostres avis, tocats per los joglars. Fa molts anys que han desaparegut ab la vestidura de nostres pagesos d' aquell temps.

Tot se transforma; las generacions segueixen llur marxa progressiva y lo temps s' emporta las costums de la velluria; apenas nos ne queda 'l recort

* * *

En las festas majors, una de las costums que 's conservan y 's conservarán encara molt temps son las corridas de bous, atesa la afició dels pobles d' aquestas montanyas, encara molt més pronunciada en lo Vallespir. No hi ha poble ni poblet que per sa festa major no tinga sa corrida de bous y vacas; es la principal diversió de la festa. Vich, Olot, Camprodon, Prats de Molló, Arles, St. Llorens de Cerdans, Ceret, tenen llurs corridas per la festa major.

La corrida generalment se fa á la plassa principal del poble; se construheixen catafals al entorn pera 'ls espectadors. Un catafal adornat de garlandas de boix y banderas es lo reservat al Ajuntament y á la copla, á sota hi ha lo toríl improvisat ab quatre fustas; los carrers que donan á la plassa son tancats ab cledas. Los torejadors son los jovens de la població y pobles vehins.

La plassa está plena de pagesos que 's fican sota 'ls catafals. La copla toca 'l contrapás ballat per los torejadors. De cop s' obre la porta del toril, y surt lo *Moreu* del mas de la *Boixeda*, ab un floch vermell entre banyas, que 's passeja per la plassa, ensumant á sos amichs los pagesos sota 'ls catafals y buscant una eixida pera tornár-

sen al estable. —Tireuli 'l bot, crida la gent, y li tiran entre camas un rotllo de cuyro que 'l fa saltar y correr una miqueta; lo públich s' anima, la música toca, lo bou fa algunas corregudas espantat per alló del bot; un torejador aixerit li pren lo floch en mitj de crits y picaments de mans; surt l' amo del bou, En Joan, del mas de la *Boixeda*, ab son garrot: —há! há! passa *Moreu*, h·! há!... lo torna á embarrar. Ne fan sortir un altre que fa lo mateix, y aqueixa funció dura tres horas. Creguin que es molt pesat. Los bous y vacas que fan correr están cansats de llaurar, viuhen entre pagesos, son de la masia, amichs de la casa com lo demés bestiar; donchs ¿de qué 'ls hi ha de venir aixó de ferlos abordar á la gent?

* * *

En la capital del alt Vallespir, Prats de Molló, es hont se conservan encara las costums del temps vell. No fa gayre que 'ls instruments de plassa d' aquell temps han sigut reemplassats per instruments moderns; pero en la copla hi dominan los oboés baix la forma de tenoras graves y agudas ab lo degut tamboriner; s' hi ha barrejat un corneti y fiscorn, pero los demés instruments tenen encara fesomía propia, que també irá des pareixent.

Aixís com en Olot se fa la festa major per la Mare de Deu de Setembre, á Camprodon per Sant Pallari, á Arles per Sants Abdon y Senen, á Ceret per Sant Ferriol, á Prats de Molló se celebra la festa lo 17 de Juliol per Santa Justa y Santa Rufina, patronas de la vila.

La vigilia, al toch d' oració de mitj dia, los pabordes, armats d' escopetas, pujan al campanar, situat al cim de la població y escopetada va, escopetada ve, un tiroteig que dura mitja hora, després del qual lo gran repich de campanas que anuncian la festa á totas las masias de la vall. Al capvespre se cantan completas y 'ls goigs de las santas ab gran lluminaria y concurrencia de gent. Al sortir de la funció religiosa la copla, precedida dels pabordes, fa la passada ó passant de vila, recorrent tots los carrers, tirant carretillas, en mitj de crits de la quitxalla y esvalot de la gent. Després de sopar, ja ben nit, la copla y pabordes, ab molt acompanyament y lluminaria d' atxas de vent, van á fer serenatas á cada casa hont se sab que hi ha una Justa ó una Rufina.

L' endemá, á las 10, gran funció religiosa ab orga, tres capellans al altar, deu ó dotze al cor... tots los rectors de la comarca, ab assis-

tencia dels pabordes y Ajuntament. Ans de comensar l' ofici se fa una professó pels carrers portant las reliquias de las santas. Tots los pagesos de la comarca hi assisteixen; los homens ab llur barretina sobre la espatlla, las pagesetas ab llur caputxa de fina bayeta, las grisetas ab llur elegant cofia rossellonesa adornada de puntas y flors artificials, ab molta devocio y reculliment. Al ofici se dona 'l pa benehit que dos escolanets portan dintre panerets guarnits de garlandas de cintas y flors; se 'n dona no més un trosset á cada hu dels assistents. Los obrers de tots los altars de la iglesia passan, ab llurs plats de coure, plens de verdet, que fa centurias que serveixen; captan per llurs altars.

Lo Sr. Rector fa, desde la trona, lo panegírich de las santas en catalá. A propósit d' aixó, dech fer observar que en tot lo Vallespir se predica en catalá per la senzilla rahó que la major part dels pagesos no entén lo francés. Lo catalá que 's parla es quasi com lo nostre, es poca la diferencia; se comprén: desde la reunió del Rosselló á Fransa, als montanyesos de Vallespir y Cerdanya los vingué molt de repel lo ferse francesos; la proba fou las serias conspiracions y sublevacions que durant molts anys sostingueren contra 'ls nous invasors baix lo mando del célebre capdill Trinxería (un dels meus antepassats), de Prats de Molló, á favor de la patria catalana, quals fets y proesas un dia relatarém, si á Deu plau.

Tornem á la festa major. A mitj dia, quan amichs y convidats son á taula, fent honor al opiparo dinar, ve lo *llevant de taula*.

Lo *llevant de taula*, en nostras montanyas, es quasibé lo mateix que en las demés comarcas de Catalunya.

Los pabordes de la festa, seguits de la copla, van de casa en casa, entran á la sala del dinar y mentres la copla toca una pessa escullida, los pabordes posan sobre la taula tres safatas. Se dona lo que 's vol, segons la posició de cada hu.

Quan la copla y pabordes s' han retirat, entran las pabordesas de la Mare de Deu, quatre jovenetas molt guapas y aixeridas, que portan á la ma un cistellet enflocat de cintas de seda de tots colors; fan lo torn de la taula, y al caure una moneda dins lo cistellet, diuhen un *per l' amor de Deu sia* tan graciós y expressiu, ab sonrís tan simpátich, que un no pot estarse de tiralshi galans *requiebros*, que s' ascoltan rihent. Captan per l' altar de la Mare de Deu del Roser.

A las 4, lo *ball de cerimonia* á plassa. Es un ball antiquíssim que conserva un sabor especial de las costums del temps vell.

Los pabordes de la festa, que son sempre nou ó deu, se mudan ab llurs mellors vestits y barret de copa. Los barrets de copa que surten pera lo *ball de cerimonia*, son los mateixos que 's conservan de pare á fill y serveixen pera 'ls enterros; los més moderns datan de 1830; se guardan religiosament dins l' estoig de cartró. Lo dia de la festa la mestressa lo presenta á son marit paborde, lo qual lo respalla ab cuydado ab son mocador de butxaca, se 'l posa. enmirallantse, tot satisfet de la planta que fa, mentres sa muller sonrihent li fa lo nus á la corbata; los dos á brasset se dirigeixen á plassa: comensa lo *ball de cerimonia*. La copla toca una marxa triunfal; lo cap dels pabordes obre 'l ball donant lo bras á sa muller, la qual lo dona a una amiga, y aqueixa á un' altra y aixís successivament á las forasteras convidadas de la casa, de manera que devegadas son set ó vuyt de renglera, donantse totas brasset. Los demés pabordes fan lo mateix, seguint uns derrera 'ls altres; van donant algunas voltas al entorn de la plassa ab molta gravedat. De cop, la música cambia de tonada y toca un minuet; llavors lo paborde pren la ma de sa balladora, fa una graciosa giravolta, se li posa al davant y barret en má, ab gran cerimonia y acatament, punteja un pas de minuet mentres la renglera de noyas fa lo mateix, saltirona nt, seguint lo ballador, donantse la má, fentli cortesías. Cessa la música de tocar lo minuet, continúa lo passeig y així successivament durant 25 minuts. Després, lo paborde que ja sab quins son los nuvis y estimats de sas balladoras que rodejan la plassa, las va presentant de una á una á quiscú d' ells ab la mateixa cerimonia y barret en má, quedantse no més ab sa muller; la copla toca un ballet alegre que totas las parellas ballan, ballet rossellonés ab lo salt de costúm y aixi s' acabá lo ball de cerimonia.

Lo salt del ballet rossellonés es molt original: á una tonada indicada per la música, las parellas de quatre en quatre forman rotllo de sardana; de moment se juntan; cada ballador posa sas mans sota l' aixella de la balladora de dreta y d' esquerra, las quals li posan llurs mans sobre sa espatlla y de cop, ensemps las quatre jovenetas son enlayradas per los quatre fadrins, que las passejan á pes de bras, mentres ellas, enlayre, las caras juntadas, se petonejan en mitj de crits y riallas.

Se comprén que 'l jovent que vol fer lo salt del ballet deu tenir vigor y sólits biceps, y la balladora molta lleugeresa al donarse l' impuls enlayre.

Després del *ball de cerimonia* ve lo *ball de confits* y de *ramellet*. Eixos balls se conservan encara en nostras montanyas, pero s' acaban de perdre. Ja se sab que las parellas que ballan lo *ball de confits* solen ser promesos ó enamorats, es dir, fadrins y fadrinas que festejan. La música toca un ayre apropiat molt grave, las parellas donan voltas al entorn de la plassa, y al passar devant una tauleta enramada, presidida pels pabordes, que conté paperinas de confits, cada jove pren una paperina adornada d' un llas blau y la ofereix á sa balladora

Ab lo *ball de ramellet* es lo mateix: sols que en lloch de confits, son rams de flors que la balladora 's posa sobre 'l pit, separantne una floreta que ofereix á son estimat y que aquest se posa ayrosament en lo plech de sa barretina, al costat, sobre l' orella.

* * *

En los pobles petits de nostras montanyas, lo dia de llur festa major, los pagesos se reuneixen en una de las masías principals pera fer lo sarau. Si fá mal temps, ballan a la sala dels ápats; si fa bó, ballan á l' era, al clar de lluna; se contentan ab un violí y un fluviol. Lo fluviol lo toca un pastor, puig pochs son los pastors que no 'l sápigan tocar. Lo violinayre sol ser un vellet, qual violí es una antigualla que sol tenir no més tres cordas. La discordancia entre 'ls dos instruments es extremada; los dos tocan ab un tó diferent, pero poch los importa als pagesos y pagesetas montanyesas: mentres pugan saltar y ballar, es tot lo que vólen.

Llur ball preferit son las corrantas. La balladora se posa á cinch passas de son ballador, se van acostant sempre ballant y de cop lo fadrí pren sa estimada pel cos y la posa assentada sobre sa espatlla. Se compren que ha de ser una pageseta lleugera que sápiga donarse ayre pera saltar, y lo ballador deu tenir vigor y trassa. Es un ball alegre y molt animat.

Totas las corrantas tenen lletretas festivas, que 's cantan, portant lo compás, picant de mans, mentres las parellas ballan.

Diuhen així:

Aquí dalt de la montanya
N' hi há un pomeret florit;
Lo rossinyol hi canta
A las onze de la nit.

—

Aquí dalt de la montanya,
Mare, deixáum' hi aná';
Hi ha un fadrinet alegre
Que 'm fará saltá y ballá.

—

Corrantas son corrantas,
Y corrantas son cansons;
Las ninas que las ballan
Si qu' han de portá' calsons.

Ay! mare, la mía mare,
Bonicoya vull anar,
Me 'n comprará faldilla
Devantal de tafetá.

Y aixi van seguint las coplas; cada hú improvisa la seva y balla que balla.

* * *

Parlávam suara del contrapás llarch que ja no se 'n parla; dich mal: lo contrapas llarch se balla encara en dos endrets: Camprodón y Prats de Molló, y per cert que la causa es particular, puig es en proba de la bona amistat y fraternitat que hi ha hagut sempre entre 'ls habitants d' una y altra vila, separats per la frontera pyrinaica á una distancia de quatre horetas.

Lo segon dia de la festa major de Camprodón, lo primer contrapás que toca la copla es dedicat exclusivament als forasters y forasteras de la vila de Prats, es lo contrapás llarch.

Per Santa Justa y Santa Rufina, festa major de Prats, lo segon dia de la festa, després de la corrida, 's toca també lo contrapas llarch, exclusivament dedicat y ballat per los camprodonins. Aixi 's manté lo llás de bona amistat entre las duas vilas sempre catalanas y germanas com del temps de nostres reys. Ademés que moltas de llurs costums son las mateixas d' aquell temps de grat recort; Deu las hi conserve!...

C. BOSCH DE LA TRINXERÍA.

Á LA MARÍA MEVA

M' apar que n' es ahir que 't vaig coneixer
y fa cinch anys. Llavors dins de ma pensa
tot era pur: com la claror pristina
que al bon matí cap nostre mon devalla,
tot era pur: com lo perfúm que llensa
rosa d' olor de son fullám y cálzer.
Anava sol per esta trista vida
cercant un lloch hont reclinar ma testa
enfebrada pel dol de la anyoransa.
Sol en lo mon. Pensant en lo sepulcre,
llit eternal dels que 'm donaren l' esser,
trobí consol á ma dissort funesta,
y al cap al tart al revoltar la fosca
las vilas y los camps, mon pas creuhava
com foch follet lo camp de las osseras.
Te vegí un jorn. La idea de mos somnis
prenia cos y forma en ta figura,
y en los teus ulls qu' aura d' Abril besava
y en los teus ulls que mar y cel hi tenen
de la sua blavor fidel imatje,
posí aquell jorn llambrech primer de joya.
Aprés m' has estimat. Ja tinch companya,
ja no soch sol en tranzitar la vida;
ja hi ha un alé consolador que envolta
mon esperit ab gloria, amor y ditxa;
ja soch felís, en la crudel desgracia,
en los pesars que en aqueix mon me vinguin
uns ulls hi haurá que plorin quan jo plori,
tindré una espatlla hont reposar ma testa.

J. MERCADÉ Y MARTÍ.

Reus 9 Setembre 1891.

LA CORDERA BONICA

RELACIÓ D' UN VERITABLE FET

Al carrer de l' Hospital
á tres portas á ma dreta
si n' hi ha un estudiant
que 'n festeja á la Sileta.
(Antiga cansó barcelonina).

I

UNA MORT

ERA á mitjans del regnat de Carlos IV en un dia hermós de Novembre. Tocava de la Seu y demés iglesias de Barcelona l' oració del matí y encara fosquejava. Las botigas del carrer de l' Hospital s' obrían illuminadas per llumaneras de llautó, puig no 's coneixían llavors lo gas ni petroli ni quinqués, no haventhi més que 'ls llums d' oli y las candelas de cera ó de seu.

En los carrers no hi havía més que uns quants fanals d' oli que s' apagavan per falta d' aqueix. Aixís es que hi regnava una gran fosquedat.

Las venedoras del mercat que llavors estava situat al Pla de la Boquería y banda y banda de la Rambla de Sant Joseph, arreglavan sos puestos y 'ls carros portavan de fora y de las moltas hortas que hi havía á dins de l' antiga ciutat, las verduras y fruytas á las hortolanas y marmanyeras pera vendrer aquell dia, mentres las pagesas s' estavan al mitj del Plá de la Boquería ahont venían la vir m y cassa, ous y llegúm sech. Los carnicers obrían sas barracas situadas á la esquerra de la Rambla de Sant Joseph darrera las paradas de la fruyta y las pescateras arreglavan los paners mentres los patrons dels llauts pescadors los portavan lo peix en la petita pescatería situada davant de l' antiga casa de la Vireyna, estenentse per davant de Betlhem en la Rambla dels Estudis los puestos de la verdura fins á l' antiga Universitat que 'l rey francés Felip V tragué de Barcelona y transportá á Cervera en pago de la traydoría d' aqueixa ciutat, servint llavors la dita Universitat de Barcelona de cuartel.

A mesura que clarejava 'l dia y las donas anavan á comprar, puig en aquell temps tothom se llevava dematí, 's feyan rodonas, sentintse exclamacions de: ¡Quí havía de dirho! Si ahir estava bó! Qué ha sigut! ¿De qué ha mort?. Tot eran preguntas y estranyesas, y tothom se dirigía cap al carrer de l' Hospital á pocas casas de sa entrada, ahont se veya mitj tancada la porta d' una botiga de corders. De la finestra de la mateixa casa hi penjavan, com s' estilava en aquella época quan hi havía un mort, unas cortinas negras. Y mentres tothom estava devant de la botiga comparegué un home á caball cubert d una capa negra y portant sobre son cap un barret de teula, tocant una campaneta que duya á la má. Aquest home feu la crida següent:

«Devots confrares y confraresas de la confraría de la Mare de Deu dels Angels: resaréu un pare nostre y una Ave-María per l' ánima del corder Joan M... que aqueixa nit ha passat d' aqueixa vida á l' altra y assistiréu demá al seu enterro á l' iglesia y fossar de la parroquia de Santa María del Pí. Deu vos ho pagará y l' ánima del difunt que al cel sia.»

Acabada aqueixa crida l' *andador* de la confraría de la Mare de Deu dels Ángels, patrona dels corders, donava la volta á tot Barcelona anunciant al toch de sa campaneta á la ciutat, la mort del pobre corder Joan M...

¿Quí era 'l corder del carrer de l' Hospital? Un menestral de Barcelona, no dihém honrat per més que fos home de bé, puig llavors encara regnava la preocupació de que 'ls oficis de corder y carnicer eran deshonrats, y, com succeheix avuy ab los xuetas de Mallorca, no

's casavan més que ells ab ells, si bé que se 'ls permetía viurer barrejats ab los demés ciutadans de Barcelona, no essent com avans que 'ls corders y carnicers tenían barris separats. Estavan los primers en los anomenats Estricadors, prop del pont dels Angels, ahont fins que vingué l' enderrocament de la Ciutadela encara tenían sos torns y 'ls altres estavan en l' arrabal dels tallers, uns y altres fora de la ciutat, no permetentsels ni ohir missa en las iglesias de la mateixa. Tenían los corders la capella de la Mare de Deu dels Angels y 'ls carnicers la de St. Joan de l' Herm, situadas l' una prop del pont dels Angels y l' altra en la anomenada Prova dels Tallers. No existeix avuy la primera que 's trasladá al convent dels Angels actual y la segona fou convertida en botiga, veyentse encara en son lloch.

En lo temps que aixó succehia ja s' anavan cambiant las costúms, y 'ls demés oficis de la noble ciutat de Barcelona ja 's tractavan ab los corders y carnicers, y 's feyan, encara que pochs, alguns casaments entre ells y altres personas de diferents estaments. No obstant aqueixa preocupació durá encara fins á primers del sigle present y 's veu ab escripturas públicas del passat que cada vegada que s' anomenava á una persona d' altre ofici se li posava 'l títol de ciutadá honrat ó menestral honrat de Barcelona, pero quan se tractava d' un corder ó carnicer se suprimía la paraula honrat, posantli l' ofici á secas.

Lo pretext era que 'l carnicer tenia de servir de butxí si aquest era mort ó havía fugit de Barcelona y que 'l corder feya las cordas pera penjar, no essentho ni 'l fuster que feya 'l travesser de las forcas ni 'l mestre de casas que feya 'ls pilans.

Preocupacions de la Edat mitja que han passat avuy, gracias á Deu.

Lo corder, dihém, era un home honrat y casat ab una jove que 's tenía per la més hermosa dona de Barcelona y tothom l' anomenava per la Cordera bonica

Marit y muller vivían molt bé. Ell travallava ja á casa seva, ja en los Estricadors, ahont ab los torns enllestían las cordas fent ademés estoras d' espart y espardenyas de cánem, mentres sa hermosa muller venia en la botiga de la que no se 'n movía may sino 'ls diumenjes que la botiga no s' obría, puig en aquell temps se celebrava com se deu la festa, no tenint obert més que 'ls apotecaris y 'ls establiments de comestibles.

La familia del corder se componia de tres: Ell, María Gracia sa muller y l' Antonet, un aprenent de catorze á quinze anys.

Los demés travalladors eran fadrins y fadrinas, las que feyan es-

pardenyas á la botiga, mentres los fadrins travallavan las cordas als Estricadors al glasis de la Ciutadela. Uns y altres cobravan jornal y estavan en sas respectivas casas, no dormint en la del corder més que l' aprenent.

Lo que tant havía alarmat á Barcelona era que en Joan M... lo dia anterior á las deu de la nit s' havía ficat al llit bó y sá y l' endemá dematí á l' hora d' obrirse la botiga aparegué aqueixa mitj tancada sortint l' aprenent esferahit y dihent per lo vehinat que son amo havía mort de repent aquella nit.

Perqué no 'ns cridavau, diguéren los vehins, que vos hauríam socorregut, y totas las vehinas acudiren á consolar á la María Gracia á la qual apreciavan y la reprengueren per son silenci dihent: No estém en terra de moros, totas hauríam acudit aquí de bon grat!

II

LAS VEHINAS

Lo carrer del Hospital era en lo regnat de Cárlos IV, com ara, un dels més concorreguts, estant en dit temps lo tros comprés desde la Rambla fins al convent de sant Agustí, excepte pocas botigas, tot ocupat per ferrers de tall, dels quals no 'n queda cap ara. Aixís es que ja molt dematí lo soroll de las llimas y dels malls despertava als vehins; pero 'l dia en que morí 'l corder ja eran prop de las vuyt y encara no havian comensat son travall los manyans, perque en lo carrer, formant rotllos, tot eran enrahonaments, y las donas, més noveleras que 'ls homes, comentavan la mort del corder y 'l callament de la viuda sens demanar assistencia á ningú.

—Aquí hi ha un misteri,— digué la senyora Madrona de ca'n Sisdits.

—¿Qué vol dir ab aixó? — respongué la senyora Marió, la clavetayre.

—Jo no dich res,—contestá la senyora Madrona,—pero sí que 'ls diré que si m' hagués succehit á mí hauria esvalotat á tot lo vehinat.

—No me 'n parli,—observá la senyora Mercé del primer ferrer de tall. Tothom en lo vehinat s' ha quedat de pedra marbre.

—Pot ser hi havia l' estudiant,—digué la senyora Remey, mare del altre ferrer de tall, fent la mitxa rialla.

—Tot això son batxillerías que no van en lloch,—contestá la senyora Lluisa del sabonayre. Si la María Gracia no fos tan bonica, ningú parlaria d' ella; pero com que té una cara com una Mare de Deu, totas li posan taras per la enveja.

—Lo que 's veu no s' escusa, senyora Lluisa, — respongué la Catarina la fornera

—Hi ha molt malas llenguas,—observá la senyora Marieta de la cantonada, retirantse del grupo y ficantse á la seva botiga.

Mes las comares continuaren murmurant fent mil comentaris sobre la misteriosa mort del corder, y com llavors quan hi havia una mort tothom anava á veurer al difunt, tot lo carrer del Hospital acudí á casa del corder.

La casa la habitavan tota lo corder y sa muller ab l' aprenent, estant composta de dos pisos y la botiga, pujantse á dalt per una escala de caragol. Derrera la botiga hi havia la cuyna y 'l cuarto del aprenent, un sostret que donava á la botiga; lo primer pis pels amos y 'l segon plé de género: cordas, estoras, peluts y trenzilla per las espardenyas.

La María Gracia era bona per tot. Aixís es que no havia de menester criada, ajudantla l' aprenent.

Quan los que anavan á veure al difunt, que estava en lo sostret de la botiga sobre unas pots y banchs, vestit de frare caputxí, segons llavors s' acostumava, veyan á la pobre viuda sola, assentada en la rebotiga, vestida de dol, ab jipó y faldillas d' escot, cubrint son cap un ret negre, tan hermosa pero tan esgroguehida que la gent deya que semblava la Mare de Deu dels Set Dolors

—Mes ¿cóm ha estat això?—preguntavan á la viuda las comares, unas per compassió y las més per batxillería.

—De nit me vaig despertar,—contestava la pobre viuda, y me 'l vaig trobar mort y fret al costat meu. Ell tenia ab la roba sa mortalla y 'l vaig amortallar jo sola, perque ja sabeu que no m' agrada donar molestia á ningú.

Vingueren los parents del difunt y 'ls de la viuda y á tots los hi feu aqueixa la mateixa relació.

La casa estava neta y endressada com una tassa de plata, y 'l difunt á las pots, jove y bonich com una figura de cera, cobert son cos ab l' hábit de caputxí y son cap ab la caperutxa.

Las campanas del Pí tocavan á morts y al carrer y á la Rambla tot eran rotllos comentant la mort misteriosa del corder.

L' endemá viagueren la comunitat de la parroquia y 'ls frares de Sant Agustí, que cantaren las absoltas, y 'l difunt, acompanyat dels parents y la viuda, cuberta ab un manto negre, fou portat á la iglesia, ahont se li celebrá l' ofici de difunts y fou enterrat en una tomba en lo fossar del Pí, que ha desaparegut desde primers de la centuria y es la avuy anomenada plassa del Beato Oriol.

En aquella época totas las parroquias y convents tenian son fossar, puig no existint los cementiris, s' enterrava á tothom en las iglesias, fossars y claustres de las mateixas.

La comitiva del enterro acompanya á casa á la viuda, la qual no podia llensar ni tan sols una llágrima y estava com mitj atontada, sens saber lo que li succehia y casi be no deya res.

L' endemá torná á obrirse la botiga y aparegué la María Gracia vestida de dol, més bonica que may, escayentli molt bé lo botó y admetlla de gayeta capsat d' or que ressaltava, fentli de fondo son ret de cigarros negre ab llassos de vellut y vidrets. No hi havia en la ciutat cap viudeta tant jove y tant bonica.

—No li mancarán partits,—deyan las vehinas,—es jove, bonica y rica.

—Rica, no;—responia la senyora Madrona;—puig tot lo que pot tenir perteneix al fill que ella porta al ventre; y si no fos aixís ja 'ls parents del corder l' haurian treta de casa.

III

LO CRIM

Hi havia vuyt dias que 'l corder era mort y en los barris de Sant Cugat se murmurava tant com en los del carrer del Hospital de la estranyesa d' una mort tan repentina y del callament de la viuda.

En los barris de Sant Cugat, ahont hi havia llavors la major part dels corders, hi habitavan los parents del difunt.

Una circunstancia feya sospitar, y aquesta era que durant la vida del corder frecuentava sa casa un jovenet estudiant molt guapo y ben

plantat, amich del corder, pero que malas llenguas deyan que quan aquest era als Estricadors lo jove estudiant obsequiava á la Cordera bonica.

L' estudiant era ben nascut y molt aplicat en lo Seminari; pero semblava que sa vocació eclesiástica s' havia refredat un poch y no 's donava pressa á pendre ordres, dihent sos companys que havia penjat los hábits á la figuera y, lo pitjor de tot, atribuhint tothom aquest cambi á la influencia de la Cordera bonica.

Tot aixó y més se murmurava en los barris de Sant Cugat, en lo carrer del Hospital y entre 'ls estudiants del Seminari.

No se sabé quí fou qui enterá á la justicia del cas; mes la veritat fou que una nit, á la mateixa hora en la casa del estudiant y en la de la Cordera bonica, hi comparegué la ronda y s' emportá al un y á la altra á la presó, mentres los cirurgians del crim, acompanyats dels agutzils, donavan ordre al fosser del Pi de que desenterrés lo cadavre ja mitj consumit del corder, pera reconéixel.

Lo cadavre fou desenterrat, negre, inflat, corromput. S' obrí la caixa y al anar á despullarlo del hábit que portava, al descubrirli 'l cap se li vegé 'l coll atravessat de part á part, com se fa quan se degolla á un moltó.

Lo crim quedá patent, no 'n quedava dupte. Lo corder fou mort, degollat ab un' arma punxaguda y prima, puig la ferida era estreta, pero havia foradat l' arteria principal del coll.

Lo marit de la Cordera bonica morí degollat. No hi havía dupte y 'ls cirugians del crim ab testimonis donaren son dictámen al tribunal. Lo crim era cert y no mancava més que averiguar los criminals.

Lo senyor Jutje comensá á preguntar a l' Antonet, l' aprenent.

Lo pobre noy esferahit y plorant, digué que acabat de sopar la mestressa li doná un trago de ví y que desseguida li agafá una son tan gran, que 's ficá al llit quedant adormit fins que 'l crida la mestressa l' endemá dematí, dihentli que l' amo havía mort aquella nit.

—Y 'ls altres dias te donava també ví la mestressa, respongué 'l Jutje.

—Si, mi senyor, respongué l' aprenent, pero no 'm feya aquella son y quan me 'n anava al llit no m' adormía tan prompte.

Lo Jutje preguntá á l' estudiant.

Era un jove de pochs anys, guapo y casibé no li apuntava 'l pel á la cara. Estava groch, tremolava y plorava.

Prová de negar, pero no pogué ferho y rompent en plors cridá.—

Sí, mi senyor, jo só un criminal. No devía serho, pero la hermosura d' aquella dona 'm vá encisar. Vaig anar á casa seva, li vaig dir que l' estimava y ella 'm va escoltar.

Foll d' amor vaig renunciar á la carrera eclesiástica y 'l dimoni 'ns va fer venir un mal pensament. Seré ton marit, María Gracia, vaig dirli, pero cal que avans desapareixi 'l que avuy ho es teu, ¡y 'l corder era mon amich!

Un dia á la tarde li vaig portar á ella uns polvos que feyan dormir y quedarem que á la nit m' obriría la porta de la botiga.

La Cordera bonica barrejá 'ls polvos ab lo ví que devía beure lo seu marit y l' aprenent, y quan m' obrí la porta un y altre dormían ab un son com si fossin morts.

Allavors colocarem damunt d' uns pots y banchs al pobre Joan que semblava mort. Ella portá un gibrell y ab una grossa agulla d' esparter, d' aqueixas que serveixen pera cusir estoras, jo li vaig atravessar lo coll, mentres ella, aguantant lo cap per los cabells, feya que la sanch rajés á doll en lo gibrell y jo ab totas las mevas forsas detenía las estremituts que mon desventurat amich feya al morirse lligat de peus y mans ab unas cordas y ofegantli 'ls crits apretantli 'l coll del que sortía un raig de sanch, fins que doná 'l darrer badall.

Allavors aquella dona vuydá la sanch que omplía 'l gibrell y ab l' aygua del pou rentá l' ayguera ahont l' havía vuydada y ab una altra agulla y fil cusí la ferida, y avans que 'l cadávre s' enravenés lo vestirem ab la mortalla que ell com á bon cristiá guardava, que era un hábit de frare caputxí, posantli la caputxa per amagar los forats del coll que sa muller rentá ben bé com li rentá la cara y cabells bruts de sanch.

Colocat lo difunt en lo sostret de la casa, jo me 'n vaig tornar á la meva d' ahont havía sortit ab una clau falsa del pis, mentres mos pobres pares confiats ab la meva bondat dormían sens cuydado.

Al despedirme de la que jo tant havía aymat me feu horror. No vaig veurer en ella la dona hermosa sino la causa de ma perdició.

Neguitós, plé de remordiments, vaig pensar en fugir de Barcelona, pero mon crim me seguía y al sortir per lo Portal Nou me 'n vaig tornar á casa, pensant que fugint me declarava culpable y que tal vegada tot quedaría ocult.

No vaig veurer més á la que fou causa de mon crím perqué ja no sento més que horror per ella Jo havía nascut per ser un home de be: sens ella hauría sigut un sacerdot de Jesuchrist com lo venerable

Oriol. Y ara, exclamá ab grans plors, seré un rahim de forca y avergonyiré pera sempre á ma honrada familia.

Lo Jutje maná retirar al jove y feu compareixer á la Cordera bonica.

També ella negá, pero no pogué sostenir y declará son crím donant las culpas á l' estudiant.

Pochs dias després se veya la causa.

Tot Barcelona aná á l' Audiencia en la qual tingueren de posar á las portas mossos de la Escuadra per evitar la confusió.

Llegida la causa y las declaracions d' un y altre en mitj d' un silenci sepulcral, lo president llegí en veu alta 'l següent exordi:

—*En nombre de Dios todo poderoso humildemente invocado...*

—Sentencia de mort! digué 'l poble estremit y era aixís.

Lo tribunal de Barcelona condempnava á la Cordera bonica y á son cómplice á la pena de mort essent penjats en las forcas de la Esplanada davant de la Ciutadela, pero atés al estat en que 's trobava la María Gracia la sentencia no s' executaría fins que hagués donat á llum la criatura que portava en son ventre.

Tres dias més tart las campanetas de las confrarías de la Sanch y dels Desamparats tocadas per escolans vestits de vermell los primers y de blanch los segons, feyan saber á Barcelona que en lo dissapte primer penjarían á l' estudiant l' assessí del Corder.

Tot Barcelona acudí á presenciar la sentencia mentres los presos de la presó vella cantavan la salve y la campana grossa del Pí tocava á descubrir lo Santíssim Sagrament.

Lo pobre jove desmayat fou portat al suplici ab cadira de brassos. Tothom cregué que era mort, puig sens sentits lo pujaren al suplici, més al veurel penjant al extrém de la corda que donava voltas ab las estremituts del infelís, digueren sens quedar dupte que no era un mort lo que havían penjat en la forca.

Mentres aixó succehía 'ls parents de la Cordera bonica que era de bona familia acudian á demanar lo perdó per la esposa adúltera y assessina y s' agenollaren als peus de Carlos IV.

Per fortuna la Reyna Donya María Lluisa estava prenyada.

María Lluisa de Parma tenía bon cor y veyent que 's tractava d' una dona que 's trobava en un estat com ella, també s' agenollá als peus del rey y demaná 'l perdó.

Carlos IV aixecá á sa muller y li prometé la vida de la que havía de morir en la forca pero la condempná á la pena inmediata á ser tan-

cada per durant sa vida y separada per sempre del fill que dongués á llum al qual lo Rey y la Reyna serían padrins.

La familia de la Cordera bonica besá los peus al Rey y á la Reyna.

Poch temps després la María Gracia en la presó donava á llum una hermosa nena la qual no vegé, puig se l' emportá la llevadora del crím y la donaren á criar á una dida. Mes tart la nena fou entregada á la familia.

Lo general de Barcelona y sa muller, en nom del Rey y de la Reyna foren padrins de la nena á la qual anomenaren María.

La mare fou portada á la presó de las donas anomenada llavors la Galera ahont hi estigué fins á la mort incomunicada, sens haver pogut may donar un bés maternal á sa filla ni veure á ningú de sa familia.

Sent jo molt jove he conegut ja molt velleta á la nena que nasqué á la presó, á la fillola dels reys d' Espanya Cárlos IV y María Lluisa. (1)

Encara 'm sembla véurerla ab sos cabells blanchs, aixerida y agradable, ab sa rialleta en la cara, essent mare de familia y ávia. Son rostre encar que arrugat per la vellesa, son color blanch y rosat, sos ulls hermosos y sa fesomía expressiva recordavan als ulls del vehinat que la conegué, las hermosas faccions de sa mare, de la Cordera bonica de la qual la filla no tingué més que la hermosura, puig fou un modelo de virtuts cristianas, haventhi avuy en nostra ciutat molts descendents d' ella, y essent una de las més honradas familias barceloninas.

FRANCISCO DE PAULA CAPELLA.

(1) La familia de la Cordera bonica s' empenyá en que 'ls reys d' Espanya fossen padrins de la nena pera tréurerli la deshonra que li hauria llegat sa mare criminal y sentenciada á mort, la qual deshonra en aquella época hauria sigut hereditaria á la familia, pero lo parentiu espiritual que comunica lo padrinatge esborra la deshonra que donava lo parentiu corporal de la mare, essent la ignocent criatura no tinguda per ningú com á filla de sa mare sino com á parenta de la casa real d' Espanya lo que feu que en la familia de la filla de la Cordera fins hi hagués sacerdots. Aixó no hauria pogut ser sens lo padrinatje dels reys.

QUADRET

A una paret clavats de ma caseta
cinch catúfols hi ha
ahont alternan en tenirhi estatje
falsias y pardals.
Aquestos, al hivern, ¡cóm s' hi esplayan!
¡qué gojosos están!
¡Cóm volan dels forats á la teulada
alegrement piulant!
¡Cóm baixan al hortet pera cullirhi
engrunetas de pa!
¡Qué satisfets prenenthi 'l sol s' estufan
quan los dias son clars!
En dias de mal temps, quan plou ó neva,
¡qué arrupidets s' hi están!
Arriba 'l Mars; llavors ja matinejan,
ja volan d' ací enllá
y en las brancas dels arbres, que comensan
tot just á verdejar,
aixordadora albada cada dia
cantan enjogassats.

Després, d' una volada van al ráfach,
y allí, saltironant,
las ditxosas parellas fan la guayta
á sa cambra nupcial.
Mes ¡ay! pobres aucells! Ferhi niuhada
no ho consegueixen pas,
puig pel Abril retornan las falsías
y de dret se n' hi van
ab la franquesa del que á casa torna
després d' un passeig llarch.
Lo batiment de llurs robustas alas
y llurs xisclets estranys
fan que espantats, al véurelas que arriban
ne fujen los pardals,
y l' idili tendríssim que trencaren
las migradoras aus,
sota una teula ó en lo cim d' un arbre
se 'n van á continuar.
Durant tres mesos las falsías tenen
en los catúfols jas;
durant tres mesos tot lo dia volan
ab incansable afany
y 'l seu xisclet ferest, agut, monótono
ressona per l' espay,
quan dels catúfols ixen, quan los rondan
y quan hi van á entrar,
fins que al sentir las xardorosas flamas
del sol canicular,
emprenen la volada pressurosas
y al Africa se 'n van.
Llavors, al observarho, m' entristeixo
y exclamo suspirant:
Han marxat ¡válgam Deu! quánts dels que 's quedan
no las veurán tornar!

JOSEPH CORTILS Y VIETA.

BARCAROLA

Tinch una barqueta blanca
¡sembla un cisne dintre 'l mar!
dos rems porta com dos alas
que l' ajudan á volar.
Zim, zam,
entre l' ona,
entre l' ona 's va gronxant.

Si tu hi vols venir, aymada,
mar en fora irém bogant,
un cop siguém ben enfora
ma barca blanca veurás:
zim, zam,
entre l' ona,
entre l' ona 's va gronxant.

Deixarém los rems á l' aygua,
y jo ab tos cabells jugant,
te diré d' amor las gestas
y veurás la barca en mar:
zim, zam,
entre l' ona,
entre l' ona 's va gronxant.

¿Vols venir, hermosa nina,
moreneta d' ulls brillants?
En lo moll mira la barca,
la barca, mon cisne blanch.
Zim, zam,
entre l' ona,
entre l' ona 's va gronxant.

NARCÍS DE FONTANILLES.

COMBREGANT

A la mística capella
la vaig veure combregant:
may l' havia vist tan bella,
may m' havia agradat tant.

Quan l' aubada vergonyosa
los finestrals y la rosa
del temple anava encenent,
matí de Pascua florida,
la vaig veure recullida
al altar del Sagrament.

Sempre baixa la mirada
va posarse agenollada
dels amples grahons al peu,
ab la tovallola presa
que, símbol de sa puresa,
era blanca com la neu.

Enllumenantli la cara
ab una celistia clara

com del jorn al apuntar,
la feyan més encisera
los ciris de blanca cera
que cremavan á l' altar.

Lo sacerdot desseguida
va donarli 'l Pa de vida,
y del éxtassis lo foch
quan sas galtas sonrosava,
tot mirantla jo resava,
jo resava poch á poch.

A la mística capella
la vaig veure combregant:
may l' havia vist tan bella,
may m' havia agradat tant.

FRANCISCO CASAS Y AMIGÓ.

1885.